

SAMEN SLIMMER

Het belang van interuniversitaire samenwerking bij de promotieopleidingen

*Advies van de Tripartiete Werkgroep Onderzoekersopleidingen
in opdracht van KNAW, VSNU en NWO*

December 2009

INHOUD

1. INLEIDING	3
2. BELANG VAN INTERUNIVERSITAIRE SAMENWERKING VANUIT PERSPECTIEF VAN DE PROMOVENDUS	5
3. ORGANISATIE VAN DE ONDERZOEKERSOPLEIDINGEN	7
a. Onderzoekscholen	
b. Graduate schools	
c. NWO-pilot programma Graduate Programme	
d. Relatie onderzoekscholen en graduate schools	
4. KNELPUNTEN EN OPLOSSINGRICHTINGEN	14
a. Financiering	
b. Kwaliteitzorg	
5. CONCLUSIES & AANBEVELINGEN	19
<i>Bijlage I</i> <i>Samenstelling werkgroep</i>	<i>21</i>
<i>Bijlage II</i> <i>Geraadpleegde bronnen</i>	<i>22</i>

1. INLEIDING

In het voorjaar van 2009 heeft het Tripartiete-overleg (VSNU, NWO, KNAW) de Tripartiete Werkgroep Onderzoekersopleidingen ingesteld. In de taakopdracht aan de werkgroep is aangegeven:

“De werkgroep geeft advies aan de besturen van KNAW, NWO en VSNU ten aanzien van de wijze waarop de universitaire verantwoordelijkheid voor de opleiding en de verlening van graden gecombineerd kan worden met de interuniversitaire samenwerking die voor onderzoekersopleidingen in veel vakgebieden wenselijk is.

De werkgroep brengt de huidige organisatievormen en hun achtergronden in kaart, identificeert knelpunten, ontwikkelt oplossingsrichtingen daarvoor en doet suggesties voor geschikte organisatievormen. Voor de hand liggende aandachtspunten daarbij zijn:

- *kwaliteit en samenhang van onderwijs en begeleiding;*
- *samenwerking in onderzoek als kader van de onderzoekersopleiding;*
- *de diversiteit welke kan samenhangen met de karakteristieken van de verschillende vakgebieden;*
- *koppeling (onderzoeks)master- en promotiefase;*
- *financiering van de verschillende organisatievormen en daarbij optredende problemen;*
- *kwaliteitsbeoordeling en erkenning/accreditatie van onderzoekscholen/graduate schools/promotieopleidingen”.*

Werkwijze

Om de huidige situatie en knelpunten in beeld te brengen, en oplossingsrichtingen te identificeren heeft de werkgroep informatie gevraagd aan KNAW, NWO en VSNU. Daarnaast heeft de werkgroep gesprekken gevoerd met Rectores Magnifici, decanen, directeuren van onderzoekscholen, instituten en graduate schools, en promovendi. Deze gesprekken hebben, omwille van de korte periode waarin de werkgroep haar advies heeft opgesteld, plaatsgevonden aan drie universiteiten: Radboud Universiteit, Rijksuniversiteit Groningen en Universiteit Utrecht. Daarnaast heeft de werkgroep gesproken met de voorzitter van de Erkenningscommissie Onderzoekscholen (ECOS) en vertegenwoordigers van het Structureel Overleg van Directeuren van Onderzoekscholen met Landelijke Accreditatie (SODOLA).

Daarnaast heeft de werkgroep gebruik gemaakt van de documenten die in de afgelopen jaren over dit onderwerp verschenen zijn (zie bijlage).

Aandachtspunten

De achtergronden van de opdracht aan de werkgroep zijn primair gelegen in de ongerustheid bij onderzoekers over de schijnbaar afbrokkelende steun voor interuniversitaire samenwerking in het kader van landelijke onderzoekscholen. De werkgroep acht het haar taak om helderheid te scheppen in de huidige situatie en oplossingen aan te dragen voor de gerezen problemen.

Voor de werkgroep staat het perspectief van de promovendus voorop. Bij het beantwoorden van de vraag in hoeverre interuniversitaire samenwerking wenselijk is en welke knelpunten zich daarin voordoen, dienen we af te gaan op het nut dat de promovendi daarvan ondervinden.

De werkgroep heeft zich daarom geconcentreerd op het belang van interuniversitaire samenwerking, hoe zij bijdraagt aan de kwaliteit en samenhang van onderwijs en begeleiding, en de twee belangrijkste knelpunten die daarbij spelen: financiering en organisatie van kwaliteitszorg. Daarbij blijkt dat er tussen disciplines verschillen bestaan in de mate waarin deze knelpunten een rol spelen. De werkgroep constateert dat de koppeling tussen de (onderzoeks)master en promotiefase niet als knelpunt naar voren komt.

In hoofdstuk 2 verkent de werkgroep het belang van interuniversitaire samenwerking vanuit het perspectief van de promovendus. Daarbij worden de belangrijke elementen, die daarbij naar voren komen, uitgewerkt.

In hoofdstuk 3 gaat de werkgroep in op de organisatie van de onderzoekersopleidingen en de relatie tussen onderzoekscholen en graduate schools.

In hoofdstuk 4 bespreekt de werkgroep twee belangrijke knelpunten: de financiering van interuniversitaire samenwerkingsverbanden en de procedures voor externe kwaliteitszorg. Zij geeft voor elk van de knelpunten aan aantal oplossingsrichtingen.

Hoofdstuk 5 bevat een samenvatting van de conclusies en aanbevelingen.

2. BELANG VAN INTERUNIVERSITAIRE SAMENWERKING VANUIT HET PERSPECTIEF VAN DE PROMOVENDUS

Het is evident dat interuniversitaire samenwerking in het algemeen voor de wetenschap van belang is. Voor het creëren van voldoende massa, focus, het gebruik van onderzoeksfaciliteiten en internationale samenwerking is samenwerking een *sine qua non*. Dat samenwerking in veel gevallen kwaliteitsverhogend werkt, wordt onder andere geïllustreerd door kwaliteit van wetenschappelijke artikelen. Het Nederlands Observatorium van Wetenschap en Technologie (NOWT) constateert dat de impact van artikelen, waarbij institutioneel is samengewerkt, in alle sectoren hoger is dan wanneer niet wordt samengewerkt.

Ook blijkt dat het aantal institutionele samenwerkingen, zowel nationaal als internationaal, stijgt. Nederland hoort daarbij tot “(...) de toplanden waar ook nationale samenwerking in staat is om hooggeciteerde onderzoekspublicaties te produceren – een indicatie voor de kracht van nationale onderzoekssystemen, met name daar waar het gaat om de bereidheid tot samenwerking tussen verschillende kennisinstellingen en het benutten van complementariteit in kennis en expertise”.¹

Dit geldt niet in het minst voor het promotietraject, waarin promovendi worden opgeleid en onderzoek doen. Om te bekijken welke elementen daarin belangrijk zijn vanuit het perspectief van de promovendus, starten we bij de doelen van het promotietraject. Daarin hebben de universiteit en de promovendus ruwweg drie doelen: een tijdige en goede afronding van het traject, en een kwalitatief goede bijdrage aan de wetenschap en goede loopbaanperspectieven.

Voor het goed doorlopen en tijdig afronden van het promotietraject zijn nodig:

- heldere selectieprocedure en –criteria;
- tijdig duidelijkheid over de haalbaarheid van het onderzoeksproject;
- een heldere begeleidingsstructuur;
- voldoende voortgangmonitoring.

Voor het leveren van een kwalitatief goede bijdrage aan de wetenschap en goede loopbaanperspectieven zijn nodig:

- goede kennis van het onderwerp en brede scholing op het gebied van inhoud en vaardigheden;
- interactie met collega-promovendi binnen het vakgebied, nationaal en internationaal;
- goede mogelijkheden voor congresdeelname.

Om het belang van interuniversitaire samenwerking voor beide doelen vast te stellen, acht de werkgroep twee begrippen van groot belang: *kritische massa* en *kritische expertise*. Deze twee begrippen bepalen samen in hoeverre de promovendus binnen de instelling de juiste inhoudelijke begeleiding kan ontvangen, in hoeverre hij met collega-promovendi kan optrekken, en in hoeverre efficiënt cursussen kunnen worden aangeboden.

- Het begrip *kritische massa* refereert aan de omvang van de omgeving van de promovendus. Een voldoende kritische massa betekent bijvoorbeeld dat er voldoende promovendi zijn om cursussen efficiënt aan te bieden en dat de promovendus voldoende collega-promovendi om zich heen heeft voor productieve interactie. De grootte van de onderzoeksgroep, het instituut en de universiteit bepalen doorgaans de grootte van die directe omgeving. Samenwerking met collega-instellingen binnen dezelfde discipline kan deze omgeving groter maken.

¹ Nederlands Observatorium van Wetenschap en Technologie, ‘Wetenschaps- en technologie-indicatoren 2008’ (NOWT, 2008)

- Het begrip *kritische expertise* verwijst naar het aanwezig zijn van voldoende expertise op het gebied van het promotieonderwerp. De promovendus zal zich zowel in de diepte (disciplinair) als in de breedte (interdisciplinair) willen oriënteren op het onderwerp. Daarbij bieden inzichten van collega's elders een grote meerwaarde. Het houdt de promovendus, maar ook de promotoren, 'scherp'.

Uit de gesprekken is gebleken dat met name *kritische expertise* een belangrijke rol speelt in de landelijke samenwerkingsverbanden. Kennis van wetenschappelijke inzichten van collega's buiten de eigen instelling is zondermeer bevorderlijk voor de opleiding van promovendi. Voor het uitwisselen van ervaringen met andere promovendi, voor het discussiëren met collega-onderzoekers en voor het volgen van vakinhoudelijke cursussen, is een brede expertise wenselijk.

Daarnaast constateert de werkgroep dat de interuniversitaire samenwerking essentieel is in die situaties waar zowel *kritische massa* als *kritische expertise* binnen een bepaalde discipline op lokaal niveau ontbreken:

- Daar waar het nationale en internationale onderzoeksveld bestaat uit relatief kleine groepen per instelling, waar cursussen weinig efficiënt georganiseerd kunnen worden en waar promovendi weinig vakgenoten binnen de instelling kennen. Deze situatie speelt met name in de kleine disciplines van de geesteswetenschappen, sociale wetenschappen en bètawetenschappen.
- Daar waar binnen interdisciplinaire instituten onderzoekers op deeldisciplines behoefte hebben aan inbedding in disciplinaire netwerken. In de afgelopen jaren is het onderzoek in toenemende mate interdisciplinair van karakter geworden. Voor een goede 'brugfunctie' is vaak een brede disciplinaire basis nodig. Hierbij gaat het ook vaak om medegebruik van kostbare faciliteiten en apparatuur.

Uit de gesprekken is eveneens gebleken dat onder onderzoekers, decanen en Colleges van Bestuur een groot draagvlak bestaat voor landelijke samenwerking. Dit geldt niet slechts voor de continuering van samenwerking via onderzoekscholen: ook bij de inrichting van graduate schools binnen de universiteiten is er veel steun en sympathie voor de praktische aspecten en voordelen van interuniversitaire samenwerking.

Conclusies

- Interuniversitaire samenwerking is van belang voor het onderzoek in het algemeen en tevens voor de opleiding van promovendi. Daarin spelen vanuit het perspectief van de promovendus twee begrippen een belangrijke rol: *kritische massa* en *kritische expertise*. Interuniversitaire samenwerking in het opleiden van promovendi is wenselijk als zij deze twee zaken ondersteunt.
- De werkgroep acht interuniversitaire samenwerking essentieel daar waar *kritische massa* of *kritische expertise* niet bereikt kunnen worden op lokaal niveau. Dit geldt met name voor relatief kleine onderzoeksgroepen per instelling in vooral de geesteswetenschappen en voor de inbedding van onderzoekers van interdisciplinaire onderzoeksinstituten in interuniversitaire disciplinaire verbanden.
- De wenselijkheid van interuniversitaire samenwerking wordt breed onderschreven door onderzoekers en bestuurders. Ook bij de inrichting van graduate schools binnen de universiteiten is er veel steun en sympathie voor de praktische aspecten en voordelen van interuniversitaire samenwerking.

3. ORGANISATIE VAN DE ONDERZOEKERSOPLEIDINGEN

In de afgelopen jaren hebben onderzoekers, instituten, universiteiten, het ministerie en koepelorganisaties veel aandacht geschonken aan de verbetering van het promotiestelsel in Nederland. Dit heeft ertoe geleid dat 'het veld' op dit moment sterk in beweging is. Vanuit processen als het versterken van het onderzoeksprofiel, de inrichting van bachelor- en masteropleidingen en intensivering van internationale samenwerking werken universiteiten, faculteiten en instituten aan de verdere ontwikkeling van de promotietrajecten.

Een essentieel onderdeel daarvan is het bieden van een herkenbare omgeving aan promovendi: de omgeving van een instituut, van een universiteit of van een interuniversitair netwerk. Zowel lokaal ingerichte graduate schools en onderzoekscholen als interuniversitaire onderzoekscholen en verbanden dragen hieraan bij.

In het vorige hoofdstuk heeft de werkgroep geconstateerd dat interuniversitaire samenwerking in het opleiden van promovendi wenselijk is en in sommige situaties essentieel. De interuniversitaire onderzoekscholen waren in de afgelopen bijna twintig jaar de belangrijkste organisaties die deze samenwerking hebben vormgegeven. In de afgelopen vijf jaar hebben universiteiten daarnaast lokale graduate schools ingericht om vanuit de verantwoordelijkheid van de instelling voor de opleiding en verlening van graden effectief ondersteuning te bieden aan alle promovendi binnen de instelling. Er bestaan binnen de verschillende universiteiten immers gebieden waar geen onderzoekscholen actief zijn.

Zowel interuniversitaire onderzoekscholen als lokale graduate schools kennen een grote diversiteit in organisatie en activiteiten. Ook de wijze waarop beide organisatievormen met elkaar te maken hebben varieert. De werkgroep acht het van belang om helderheid te creëren over de huidige situatie. Dit hoofdstuk beschrijft de huidige situatie met betrekking tot onderzoekscholen en graduate schools.

A. Onderzoekscholen

In Nederland is vanaf begin jaren '90 een stelsel van onderzoekscholen opgebouwd, naar aanleiding van het advies van de Adviescommissie Onderzoekschool (commissie Rinnooy Kan)². Het doel was internationale reputatie en excellentie te bevorderen door taakverdeling en zwaartepuntvorming binnen het universitaire onderzoek en door het creëren van productieve omgevingen voor promovendi. Een deel van de onderzoekscholen is voortgekomen uit de reeds daarvoor bestaande, specifiek op promovendi gerichte, netwerken. De motieven van onderzoeksgroepen en instituten om zich te organiseren lagen met name in het creëren van samenhang in het onderzoek en massa in de opleiding van promovendi, zodat een efficiënt onderwijsaanbod met voldoende brede expertise kon worden georganiseerd. Mede door het stelsel van onderzoekscholen en bijbehorende evaluatiecycli is de kwaliteit van het onderzoek en promotieopleidingen in Nederland gedurende de laatste 17 jaar sterk verbeterd.

Primaire activiteiten van onderzoekscholen

De onderzoekscholen kennen twee primaire taken: coördinatie en facilitering van onderzoek en het verzorgen c.q. bijdragen aan de opleiding van promovendi. De werkgroep signaleert dat het bijdragen aan de opleiding van promovendi in vrijwel alle scholen de primaire activiteit is. Veel interuniversitaire scholen leveren tevens een belangrijke bijdrage in het coördineren en faciliteren van onderzoek, maar in veel gevallen is er geen sprake van een (formele) programmering van bovenaf.

² Rinnooy Kan, A.H.G. Adviescommissie Onderzoekscholen, 'Vorming in Vorsen: van student tot zelfstandig onderzoeker'. (Den Haag 1990)

Wel zijn de scholen doorgaans inhoudelijk leidend; de binnen de school geformuleerde thema's binden onderzoekers en ondersteunen het vormgeven van groepen en het werven van fondsen. Op deze manier kunnen scholen stimulerend en richtingbepalend werken.

De werkgroep gaat, gezien het onderwerp van dit advies, met name in op de rol van onderzoekscholen in de opleiding van promovendi. Onderzoekscholen spelen een belangrijke rol in de coördinatie en het feitelijke aanbod van onderwijs aan promovendi. Het gaat hierbij om zowel disciplinair specialistische als meer algemene cursussen. De scholen verzorgen zelf onderwijs of maken gebruik van het onderwijs van de lokale universiteit in het netwerk om de promovendi een volledig cursusprogramma aan te bieden. Een belangrijke taak van de onderzoekscholen daarin is het organiseren van seminars, congressen en losse modules, zoals summer schools. Door voldoende massa uit een vakgebied zijn onderzoekscholen in staat hiervoor nationale en internationale experts aan te trekken. Deze activiteiten betreffen vooral het promotietraject: het (onderzoeks)masteronderwijs wordt met een enkele uitzondering verzorgd door de lokale instellingen.

Daarnaast zijn veel onderzoekscholen betrokken bij het opstellen en implementeren van het Opleidings- en Begeleidingsplan (OBP). Promovendi voeren als deel daarvan bijvoorbeeld jaarlijks een gesprek met de directeur van de onderzoekschool. De begeleiding van promovendi wordt vooral verzorgd door de lokale instelling. Binnen een aantal interuniversitaire scholen wordt wel inhoudelijke input aan onderzoeksplannen van promovendi geleverd.

De meerderheid van de onderzoekscholen speelt een rol in de interne en externe kwaliteitszorg, onder andere door het doorlopen van de erkenningsprocedure van de Erkenningscommissie Onderzoekscholen, waarbij de onderzoekschool al dan niet wordt erkend door de ECOS. In deze procedure worden onder andere de rendementen en kwaliteit van de promoties beoordeeld.

De onderzoekscholen hebben tot slot een rol in het opzetten en onderhouden van internationale samenwerkingsbanden t.b.v. het onderzoek of onderwijs. Samenwerking vindt met name plaats bij de organisatie van summer schools, symposia, uitwisseling van promovendi en ontwikkeling van cursussen. De internationale bekendheid van de onderzoekscholen varieert. Met name bij sterke verbanden, waar de naam van de onderzoekschool ook verbonden wordt aan publicaties, is de internationale profilering een duidelijke taak van de onderzoekschool.

Aantal

Momenteel bestaan er 81 erkende onderzoekscholen, dat wil zeggen onderzoekscholen die gedurende de laatste zes jaar voor een periode van zes jaar (her)erkend zijn. Dit zijn scholen uit alle wetenschapsvelden; tweederde van de scholen zijn interuniversitair. Tot 1997 is het aantal erkende onderzoekscholen gegroeid tot 107, waarop er in de periode tot 2005 sprake was van een constant aantal erkende scholen van rond de 105.

Na 2005 is het aantal erkende scholen langzaam maar zeker gedaald: niet voor alle scholen is hererkenning aangevraagd. De achtergronden van deze daling zijn niet altijd even duidelijk aan te wijzen. De werkgroep constateert wel dat de erkenningsprocedure in eerdere jaren vrij strikt gehanteerd is, ook daar waar de eisen voor erkenning in de ogen van indieners niet altijd even goed aansloten op de praktische situatie. De ECOS-procedure is in het verleden regelmatig als te bureaucratisch ervaren. De afweging tussen de inzet nodig voor (her)erkenning en de opbrengsten daarvan is daarom vaker negatief uitgevallen. Dit laat onverlet dat de toetsing van de kwaliteit door ECOS serieus plaatsvindt: met enige regelmaat wordt erkenning aan onderzoekscholen onthouden.

Daarnaast is gebleken dat de ECOS-erkenning voor een aantal onderzoekscholen aan meerwaarde heeft ingeboet, nu de promotieopleidingen ook in de onderzoeksvisitaties worden beoordeeld. Op basis van het huidige aantal jaarlijks ingediende hererkenningsaanvragen wordt geschat dat het aantal erkende onderzoekscholen in de komende jaren rond de 50 zal liggen.

Financiering

Interuniversitaire erkende onderzoekscholen hebben een budget nodig voor het organiseren van een aantal zaken op het niveau van de school (“bureaunkosten” en ook middelen voor cursussen). De bedragen lopen uiteen, waarbij het beeld is dat dit bedrag vaak tussen de €80.000 en de €120.000 ligt. De wijze van financiering loopt uiteen. Vaak wordt gewerkt met kleine financiële bijdragen van alle universitaire participanten (contributies) en wordt de hoofdmoot van het benodigde bedrag ingebracht door de penvoerende universiteit. Over deze verdelingen van de kosten zijn in het verleden per onderzoekschool meerjarige afspraken gemaakt. Bij een aanvraag voor (her)erkenning door de ECOS worden ook financiële afspraken voor de komende vier jaar verlangd, om het bestaan van de school in ieder geval voor die periode te garanderen.

De financiering van onderzoekscholen is in de afgelopen jaren problematisch gebleken. Het is niet mogelijk om aan te geven in hoeverre dit heeft bijgedragen aan de daling van het aantal erkende onderzoekscholen. Wel is duidelijk dat het een belangrijk obstakel is voor de continuering van interuniversitaire samenwerking via de organisatievorm van de (erkende) onderzoekschool. De werkgroep gaat hier in hoofdstuk 4 nader op in.

Onderzoeksnetwerken

Naast de erkende onderzoekscholen zijn er tal van onderzoeksnetwerken die eveneens activiteiten op het gebied van de promotieopleiding ontwikkelen. Zo heeft een deel van de onderzoekscholen die in de afgelopen jaren niet zijn opgegaan voor (her)erkenning de vorm gekregen van een dergelijk onderzoeksnetwerk. In de beschrijving van de huidige situatie heeft de werkgroep de onderzoeksverbanden, die zich specifiek richten op interuniversitaire en publiek-private onderzoekssamenwerking, zoals technologische topinstituten, consortia in het kader van Europese programma's of FES-projecten buiten beschouwing gelaten. Deze consortia spelen echter wel een belangrijke rol in interuniversitaire samenwerking en daarmee ook in de mogelijkheden voor promovendi om samen te werken met promovendi van andere instellingen.

B. Graduate schools

Sinds het VSNU-rapport ‘*Hora est. Vernieuwing in het Nederlandse promotiestelsel*’ uit 2004³ hebben de meeste universiteiten graduate schools ingericht. Binnen universiteiten werd de behoefte aan een nieuw organiserend principe gevoeld, om de vaak onduidelijke verdeling van verantwoordelijkheden tussen onderzoekscholen, instituten en faculteiten te ondervangen, om alle promovendi een stimulerende onderzoeksomgeving te bieden en om verantwoordelijkheid van de instelling voor kwaliteitszorg, begeleiding en faciliteiten een duidelijke plek te geven. Op termijn zou het stelsel van graduate schools en onderzoekscholen landelijk dekking moeten zijn, waarbij alle promotieopleidingen en promovendi in een graduate school of onderzoekschool zijn ondergebracht.

³ Vereniging van Universiteiten (VSNU), ‘*Hora Est. Vernieuwing in het Nederlandse Promotiestelsel*.’ (Den Haag 2004)

Achtergronden

Dit streven naar een betere borging van de kwaliteit van promovendi en promoties is onder andere ingegeven door een aantal externe ontwikkelingen:

- *Bolognaproces*: in het Bolognaproces is sinds enige jaren ook de 3^e cyclus (naast de bachelor (1^e) en de master (2^e)) opgenomen. In het Bolognaproces maken lidstaten gezamenlijk afspraken over een betere afstemming en erkenning van de nationale structuren voor het hoger onderwijs. Met deze benadering van de 3e cyclus worden de promotieopleidingen voornamelijk aangesproken op de opleidingscomponent: welke graad wordt behaald en welk opleidingspad ligt daaraan ten grondslag?
- *Promotiepremie*: onlangs heeft de minister de promotiepremie verhoogd. Was er eerder sprake van een hoog (bèta-domeinen) en laag (overige domeinen) tarief in de promotievergoeding, nu is de premie voor beide verhoogd naar k€90. Dit betekent een aanzienlijke verhoging van de premie. Rendementen winnen hiermee extra aan belang. Evenals in de bachelor en de masterfase dienen promovendi die het niet zullen redden vroegtijdig geïdentificeerd te worden en dient onnodig afhaken in de latere fases van de opleiding voorkomen te worden.
- *Vrijheid promovendus*: de minister heeft gepleit voor meer vrijheid van de promovendus in het kiezen van het onderwerp en promotor. Hiermee krijgt de promovendus een meer zelfstandige rol. Dit vraagt o.a. om een duidelijk vormgegeven oriëntatiefase.
- *Arbeidsmarktperspectief*: het doctoraat blijkt een nog te weinig onderscheidende kwalificatie op de arbeidsmarkt. Voor promovendi worden in toenemende mate cursussen aangeboden gericht op de zgn. *generic skills*: competenties (management, communicatie e.d.) die het profiel van de gepromoveerde versterken.

Wijze van inrichting van graduate schools

Niet elke universiteit richt de graduate schools op dezelfde wijze in: de vorm en functies van de graduate schools zijn sterk afhankelijk van de eigen interne organisatie en cultuur. De functies variëren van een met name facilitaire functie (loket, voorzieningen, bewaken studievoortgang), tot ook beleidstaken (programmering, kwaliteitszorg, internationalisering, profilering). Ten aanzien van de organisatie valt ruwweg een drietal vormen te onderscheiden:

- *Plaatselijke onderzoekscholen zijn graduate schools*: de plaatselijke onderzoekscholen vervullen de functie van graduate schools. Verbetering van de promotieopleiding vindt plaats binnen deze structuur. Ook gaan aansturing van het onderzoek en het opleiden van promovendi hier hand in hand.
- *Onderzoeksinstituten zijn de basis voor graduate schools*: de functies van de graduate school worden vervuld door de onderzoeksinstituten. In dat geval kent elke faculteit bijvoorbeeld één graduate school, met instituten als de constituerende eenheden van de graduate school. Er kunnen meerdere graduate schools per faculteit bestaan, evenals interfacultaire graduate schools. Ook hier gaan aansturing van onderzoek en opleiding van promovendi hand in hand.
- *Universiteitsbrede graduate schools*. Op centraal niveau bestaat een 'graduate division' of een verantwoordelijke voor de graduate schools. Op facultair niveau worden aparte graduate schools gevormd, soms voor meerdere faculteiten tegelijk, en deze zijn daarmee disciplinair geordend. Vaak richt de graduate school zich primair op kwaliteitszorg, begeleiding en faciliteiten.

Naast deze elementen zijn in vrijwel alle graduate schools zowel de promotieopleiding als de research masters opgenomen. Binnen een groeiend aantal instellingen worden ook de 'normale' masteropleidingen meegenomen in de graduate school.

C. NWO-pilot programma Graduate Programme

In 2009 zijn negen interuniversitaire scholen en meer lokale graduate schools gehonoreerd met een subsidie van K€800 bedoeld voor de aanstelling van vier promovendi in het kader van het NWO-pilotprogramma Graduate Programme. Het programma is op verzoek van minister Plasterk opgezet en beoogt:

- de vorming van een excellente onderzoeks- en onderwijsomgeving
- een beter gestroomlijnde onderzoekersopleiding met een optimale voorbereiding en begeleiding van de promovendi
- aantrekken van talentvolle onderzoekers uit binnen- en buitenland
- keuzevrijheid voor de aankomende promovendi
- selectie van de aankomende promovendi

Zowel interuniversitaire onderzoekscholen als meer lokaal georganiseerde graduate schools konden indienen, op voordracht van de Colleges van Bestuur van de Nederlandse universiteiten.

De scholen zijn door de selectiecommissie beoordeeld op twee primaire criteria: wetenschappelijke kwaliteit en kwaliteit van het onderwijsprogramma. Daarnaast geldt als derde criterium de kwaliteit van de organisatie van de school. Om te kunnen participeren dienen de scholen te voldoen aan verschillende randvoorwaarden. Belangrijke randvoorwaarden zijn vrijheid voor de student zowel in het bepalen van de keuze van het onderzoeksonderwerp als de promotor. Ook moet de school kunnen selecteren zodat alleen zeer talentvolle studenten een promotieplaats kunnen bemachtigen.

De werkgroep hecht eraan te benadrukken dat dit pilotprogramma niet het doel heeft om te komen tot een nieuw model graduate school of onderzoekschool. Het gaat hier om het stimuleren van een aanpak in de opleiding van promovendi die de promovendi meer zelfstandigheid en initiatief geeft.

D. Relatie onderzoekscholen en graduate schools

Functies van onderzoekscholen en graduate schools

In de huidige situatie kennen interuniversitaire onderzoekscholen en graduate schools beide de volgende functies:

- *Omgeving*: Het bieden van een omgeving of organisatievorm waarin promovendi contact hebben met een groot aantal collega-promovendi, vooral van belang voor ‘solitaire’ promovendi in de alfa- en gammawetenschappen.
- *Kwaliteitszorg*: Het neerzetten van een organisatie die specifiek verantwoordelijk is voor de kwaliteitszorg, begeleiding en het bieden van faciliteiten (congresbudget e.d.) aan promovendi.
- *Doelmatigheid*: Bundeling van ‘dunbevolkte’ promotietrajecten biedt mogelijkheden om de doelmatigheid te verbeteren, een kritische massa te bereiken en daardoor een goed (onderwijs)aanbod in stand te houden.
- *Internationale profilering*: De graduate school of onderzoekschool vervult een belangrijke rol in externe profilering van het onderzoek en de universiteit op dat vakgebied en het werven van internationaal talent.

Wel bestaan er enkele verschillen. Zo richten onderzoekscholen zich anders dan de graduate schools ook op de coördinatie van het onderzoek. Daarnaast dient de graduate school anders dan een onderzoekschool om verantwoordelijkheden voor promotietrajecten helder te beleggen binnen de universiteit.

De werkgroep is van mening dat lokale graduate schools en interuniversitaire onderzoekscholen zondermeer naast elkaar kunnen bestaan en elkaar in hun taken kunnen ondersteunen en versterken. De motieven voor de inrichting van beide organisaties zijn immers grotendeels dezelfde. Zoals de onderzoekscholen en de graduate schools een grote diversiteit kennen in organisatie en activiteiten, zo is ook de relatie tussen de graduate schools en de interuniversitaire onderzoekscholen evenwel zeer divers.

Uit de gesprekken die de werkgroep heeft gevoerd, is gebleken dat de inrichting van graduate schools in veel gevallen heeft geleid tot een heroriëntatie op de wijze waarop de interuniversitaire samenwerking is georganiseerd. In een aantal gevallen is duidelijk spanning opgetreden tussen beide vormen van organisatie. In een aantal andere gevallen betekent de graduate school juist een ondersteuning van de interuniversitaire samenwerking.

Enkele onderzoekscholen zijn omgezet in een onderzoeksnetwerk waarin de partners samenwerken. In de gesprekken is naar voren gekomen dat daarbij de volgende overwegingen hebben gespeeld:

- de behoefte om de samenwerking op een lichtere wijze te organiseren;
- bundeling van onderzoek en faciliteiten binnen de universiteit, waardoor kritische massa en expertise op een andere wijze worden georganiseerd;
- het niet meer aanvragen van erkenning door de ECOS, terwijl de onderzoekschool zelf in stand blijft. De samenwerking en kosten daarvan worden gedragen door de participerende graduate schools.

Daarnaast is in de gesprekken ook gebleken dat in een aantal gevallen de reeds afgebouwde landelijke samenwerking in een onderzoekschool opnieuw leven is ingeblazen door het beschikbaar komen van middelen voor de inrichting van graduate schools.

Ook heeft de werkgroep enkele signalen ontvangen van het doorwerken van de spanning tussen graduate schools en interuniversitaire onderzoekscholen in de opleiding van promovendi. Gezien het beperkte aantal kan niet geconcludeerd worden dat promovendi hier stelselmatig hinder van ondervinden. Wel acht de werkgroep het onwenselijk dat de mogelijkheden voor promovendi hierdoor beperkt worden. Het is daarom essentieel dat de instellingen hier aandacht aan schenken.

Conclusies

- De werkgroep constateert dat lokale graduate schools en interuniversitaire onderzoekscholen zondermeer naast elkaar kunnen bestaan en elkaar in hun taken kunnen ondersteunen en versterken. De motieven voor de inrichting van beide organisaties zijn immers grotendeels dezelfde. Wel is duidelijk dat de inrichting van graduate schools in veel gevallen heeft geleid tot een heroriëntatie op de organisatie van de interuniversitaire samenwerking in onderzoekscholen.
- Het is daarbij belangrijk te constateren dat onder de onderzoekers, decanen en Colleges van Bestuur een groot draagvlak voor landelijke samenwerking bestaat. Uit de gesprekken is gebleken dat dit draagvlak niet vanzelfsprekend leidt tot formele overeenkomsten bij de vormgeving van de onderzoekschool en de (her)erkenning daarvan. Wanneer er spanning bestaat tussen de inrichting van graduate schools en de organisatie in onderzoekscholen, constateert de werkgroep dat de interuniversitaire samenwerking veelal lichter wordt georganiseerd in onderzoeksnetwerken. Hierin worden evengoed afspraken tussen de deelnemers gemaakt, maar wordt geen (her)erkenning door de ECOS aangevraagd.
- In een aantal gevallen is gebleken dat de inrichting van graduate school en het daarvoor beschikbaar komen van middelen een ondersteuning is voor interuniversitaire samenwerking.

- Ook zijn er signalen dat de spanning tussen beide organisatievormen heeft geleid tot de beperking van mogelijkheden voor promovendi om gebruik te maken van onderwijs of faciliteiten elders. De werkgroep acht dit zondermeer onwenselijk. Gezien het beperkte aantal signalen kan niet geconcludeerd worden dat promovendi hier stelselmatig hinder van ondervinden. Het is evenwel essentieel dat de instellingen hier aandacht aan schenken.
- Tot slot constateert de werkgroep dat er twee belangrijke obstakels zijn in het continueren van interuniversitaire samenwerking via onderzoekscholen. Allereerst is de financiering van onderzoekscholen in de afgelopen jaren problematisch gebleken. Daarnaast kent de procedure van erkenning van onderzoekscholen enkele obstakels: zij is in het verleden zeer strikt gehanteerd en wordt gezien als bureaucratisch. Ook heeft de ECOS-erkenning aan meerwaarde ingeboet, nu de promotieopleidingen ook in de onderzoeksvisitaties worden beoordeeld.

4. KNELPUNTEN EN OPLOSSINGSRICHTINGEN

De werkgroep heeft het belang van interuniversitaire samenwerking en de huidige ontwikkelingen in de organisatie van promotietrajecten uiteengezet. Daarbij heeft de werkgroep geconstateerd dat:

- Vanuit het perspectief van de promovendus interuniversitaire samenwerking zondermeer wenselijk is en in een aantal gevallen essentieel voor de kwaliteit van opleiding en onderzoek.
- Het draagvlak voor interuniversitaire samenwerking groot is, zowel bij onderzoekers als bij bestuurders.
- Onderzoekscholen en graduate schools goed naast elkaar kunnen bestaan en elkaar kunnen versterken. In een aantal situaties treedt echter spanning tussen beide vormen van organisatie op.

De werkgroep is van mening dat er meerdere vormen zijn waarin interuniversitaire samenwerking succesvol kan worden georganiseerd. Dit kan een onderzoekschool zijn, een onderzoeksnetwork of een netwerk van graduate schools. Met de opname van de promotieopleidingen in het SEP en het groeiend aantal alternatieven voor de onderzoekschool als dé organisatie van interuniversitaire samenwerking, signaleert de werkgroep dat we ons in een transitiefase bevinden. Het is niet te verwachten dat het aantal onderzoekscholen dat (her)erkenning zal aanvragen bij de ECOS zal toenemen in de nabije toekomst. Dit laat onverlet dat de vorm van onderzoekschool en het verlenen van erkenning door de ECOS voor een aantal onderzoeksgroepen onverminderd relevant kunnen blijven.

Het is daarom van belang om de obstakels voor de continuering van onderzoekscholen zoveel als mogelijk weg te nemen. Het gaat hierbij om de financiering van onderzoekscholen en de externe kwaliteitszorg van de promotieopleidingen.

A. Financiering

Knelpunt

De werkgroep constateert dat de problemen rond financiering van interuniversitaire onderzoekscholen geleid hebben tot discussies over het voortbestaan van deze onderzoekscholen. Bij deze problemen gaat het doorgaans om een bedrag tussen de k€80 en k€120 per jaar, de kosten voor het penvoerderschap en activiteiten.

Deze problemen ontstaan vaak in financieel zwakke gebieden met een geringe kritische massa en vormen een reële bedreiging voor het voortbestaan van interuniversitaire onderzoekscholen. Hoewel deze situatie in meerdere disciplines voorkomt, betreft het voornamelijk de geesteswetenschappen:

- Deze “arme” hoek is structureel arm: de basisfinanciering laat een gestaag dalende trend zien. De tweede geldstroom groeit, maar minder hard dan in andere disciplines. De derde geldstroom laat een divers beeld zien. Voor de sociale wetenschappen vormt zij niet altijd een groot probleem, maar in de geesteswetenschappen is zij juist afgenomen⁴.
- De alfa- en gammawetenschappen kenmerken zich door een relatief groot aantal kleine disciplines. De behoefte aan interuniversitaire samenwerking is relatief groot, evenals het aantal onderzoekscholen. Een faculteit financiert daarom vaak meerdere onderzoekscholen. In verhouding tot de eigen middelen is het gevraagde bedrag om de onderzoekschool(en) in stand te houden relatief groot.

⁴ Zie “*Duurzame Geesteswetenschappen. Rapport van de commissie Nationaal Plan Toekomst Geesteswetenschappen*”. (Amsterdam 2008)

Daarnaast is het belangrijk om kijken naar de wijze van financiering van de onderzoekschool. Deze bestaat vaak uit twee componenten:

- De penvoerderbijdrage: de penvoerder financiert de kosten van coördinatie (directeur onderzoekschool + secretariaat). Deze liggen vaak tussen de k€80 en k€120.
- Deelnemersbijdragen: vaak een bijdrage per promovendus die deelneemt aan cursussen en andere activiteiten van de onderzoekschool. Dit bedrag ligt vaak rond de €500. In een aantal gevallen draagt men bij als organisatie, bijv. k€20 per deelnemende organisatie.

Oplossingsrichting

De werkgroep constateert dat de voordelen van interuniversitaire samenwerking vele malen groter zijn dan de bedragen die voor coördinatie nodig zijn. De structurele schaarste van middelen in met name de alfa- en gammawetenschappen is er echter debet aan dat deze problemen zijn ontstaan.

In de gesprekken heeft de werkgroep getoetst welke oplossingsrichtingen de problematiek kunnen verlichten en komt tot de volgende adviezen en conclusies:

- De werkgroep acht de zorg voor interuniversitaire samenwerking, zeker waar deze essentieel is, een verantwoordelijkheid van de gehele instelling. Het belang van deze samenwerking is dermate groot, dat deze goed in het oog gehouden dient te worden. In de praktijk ligt de verantwoordelijkheid vaak op facultair niveau. Met name daar waar problemen vanwege financiële schaarste zich concentreren binnen één of enkele faculteiten, dient de instelling als geheel zich deze problematiek aan te trekken.
- Interuniversitaire samenwerking is gebaat bij een vaste basis, waarbij een duidelijk perspectief op financiële ondersteuning voor enkele jaren bestaat. Daar waar deze financiële ondersteuning problematisch is, adviseert de werkgroep:
 - Neem onzekerheden over continuering van interuniversitaire samenwerking weg door het maken van onderlinge afspraken waarbij financiële garanties voor een aantal jaren worden gegeven.
 - Overweeg het minimaliseren van de penvoerderskosten door het invoeren van een contributie- c.q. lidmaatschapssysteem. Daarbij worden de kosten verdeeld naar rato van het aantal participerende promovendi of worden de vaste kosten verdeeld over de deelnemende instellingen.
 - Streef naar een evenwichtige verdeling van de penvoerderschappen over de universiteiten.
- Voor het samenwerkingsverband zelf is het noodzakelijk om de meerwaarde van de samenwerking voor onderzoek en onderwijs goed duidelijk te maken. Vanwege de scherpe afwegingen die binnen de alfa- en gammawetenschappen worden gemaakt, kan niet verwacht worden dat investeringen worden gepleegd zonder dat de meerwaarde duidelijk zichtbaar is.

De werkgroep beveelt aan dat universiteiten zich inspannen om de organisatie en financiering van interuniversitaire samenwerking mogelijk te blijven maken. De werkgroep acht het onwenselijk dat voor het financiële probleem een oplossing buiten de universiteiten gezocht wordt. In de gesprekken is o.a. geopperd om een geldbedrag aan een ECOS-erkenning te koppelen. Dit zou echter een onjuiste incentive voor erkenning betekenen en verandert het erkenningsinstrument van een kwaliteitskeurmerk naar een subsidieinstrument. Het is eveneens onwenselijk dat een beroep wordt gedaan op de minister om te voorzien in de coördinatiekosten. Een speciale regeling op dit punt zou al snel meer organisatiekosten met zich meebrengen dan in verhouding tot het probleem wenselijk is. Wel illustreert deze problematiek duidelijk de financiële schaarste in de geesteswetenschappen en het daardoor in de knel komen van een landelijk belang.

B. Kwaliteitzorg

Vanaf begin jaren '90 bestaat de mogelijkheid van erkenning van een onderzoekschool door de Erkenningscommissie Onderzoekscholen (ECOS) Deze evalueert naast het onderzoek de kwaliteit van de promotieopleiding en de organisatie van de interuniversitaire samenwerking.

De ECOS-erkenning was tot voor kort de enige formele procedure die promotieopleidingen extern beoordeelt. In juni 2009 is in het Standard Evaluation Protocol 2009-2015, het protocol voor toetsing van het onderzoek van universiteiten, KNAW en NWO, vastgelegd dat de promotieopleidingen integraal onderdeel uitmaken van de beoordeling van het onderzoek. De belangrijkste motivatie achter het opnemen van de promotieopleidingen in SEP is dat op deze wijze niet alleen de opleidingen binnen onderzoekscholen, maar alle promotieopleidingen van Nederland extern worden getoetst.

Knelpunt

De werkgroep signaleert met betrekking tot de externe beoordeling van de promotieopleidingen twee knelpunten:

- Obstaten bij het verkrijgen van een ECOS-erkenning.
- Onvoldoende aansluiting tussen een ECOS-erkenning en SEP-beoordeling.

ECOS-erkenning

Uit de gesprekken is gebleken dat scholen om minimaal drie redenen erkenning aanvragen:

- Het maken van afspraken over interuniversitaire samenwerking, door het scheppen van een formele band of het institutionaliseren van het samenwerkingsverband. Een ECOS-erkenning fungeert daarbij als katalysator.
- Een externe beoordeling van met name de promotieopleidingen en de aanbevelingen die daaruit volgen.
- Het profileren van het samenwerkingsverband, met name internationaal. Gezien de goede reputatie van de KNAW in het buitenland en de vaak grote rol van nationale akademies in andere landen, is een ECOS-erkenning een waarborg voor kwaliteit. Ditzelfde geldt ook op nationaal niveau, waarbij de erkenning helpt bij fondsenwerving.

De werkgroep constateert dat de ECOS in de afgelopen jaren een grote meerwaarde heeft gehad in het bevorderen van de kwaliteit van de promotieopleiding en interuniversitaire samenwerking. Op elk van de drie hierboven genoemde punten heeft zij haar waarde bewezen.

Gezien het substantiële aantal onderzoekscholen dat op dit moment (her)erkenning aanvraagt, blijkt de ECOS-erkenning relevant. Zij heeft in de ogen van de indieners een duidelijke meerwaarde voor samenwerkingsverbanden die behoefte hebben aan de internationale profilering en een kritische oordeel over de samenhang en organisatie van de samenwerking. Erkenning kan een grote waarde hebben bij het opzetten van internationale samenwerking en het aanvragen van (inter)nationale subsidies.

Wel constateert de werkgroep dat de eerste twee motieven in de afgelopen jaren aan belang ingeboet hebben. Voor het vormgeven van interuniversitaire samenwerking worden ook andere vormen dan de onderzoekschool gekozen, zoals TTI's, expertisecentra, overlegnetwerken e.d. Daarnaast is bij verschillende universiteiten de promotieopleiding al betrokken in de onderzoeksvisiteer. Met de opname van de promotieopleiding in het SEP zet deze beweging landelijk door.

Uit gesprekken is verder gebleken dat de ECOS-procedure een aantal onnodige obstakels opwerpt voor (her)erkenning:

- De ECOS-procedure vraagt relatief veel tijd en inzet.
- Daar waar de scholen in de praktijk de nadruk leggen op samenwerking t.b.v. de promotieopleidingen, is de erkenning nog voor een groot deel gericht op het programmatische aspect van de onderzoekschool.
- Het protocol stelt enkele formele eisen, zoals een ‘garantieverklaring’, terwijl deze in de praktijk vaak een intentieverklaring is. Het formeel maken daarvan kost veel tijd.

Beoordelingslast

De evaluatielast van onderzoekers is hoog, zowel daar waar het gaat om de beoordeling van het onderwijs, als bij de beoordeling van het onderzoek. Bij de totstandkoming van het Standard Evaluation Protocol (SEP) is onderstreept dat de evaluatielast verminderd dient te worden en zijn enkele vereenvoudigingen aangegeven.

Met de opname van de promotieopleidingen in het SEP, kennen de SEP-evaluaties en de ECOS-erkenning voor een groot deel dezelfde criteria. Daarmee ontstaan mogelijkheden om beide procedures goed op elkaar aan te laten sluiten. Aangezien via het SEP alle onderzoeksgroepen van de universiteiten, NWO en KNAW worden beoordeeld, geldt het SEP daarbij als leidend. De werkgroep acht het wenselijk om de ECOS-procedure aan te laten sluiten op de SEP-evaluaties en de resultaten daarvan als basis voor erkenning te nemen. Hiermee kan het voorbereidingswerk van een ECOS-erkenning sterk in omvang afnemen.

Oplossingrichtingen

Voor de beoordeling van de promotieopleidingen dient het streven gericht te zijn op een soepele combinatie van een SEP-beoordeling en een ECOS-erkenning.

Beoordelingscriteria

De criteria van het SEP en de ECOS met betrekking tot de promotieopleiding komen sterk overeen. Er is echter een tweetal criteria die wel specifiek in het ECOS-protocol worden genoemd, maar nog niet in het SEP:

- relatie tussen de doelen van de opleiding en de beroepsvelden waarin de promovendi in de toekomst werkzaam zullen zijn;
- de omschrijving van rechten en plichten van opleiders en op te leiden onderzoekers.

Hoewel deze elementen doorgaans ook bij SEP-evaluaties betrokken worden, adviseert de werkgroep deze twee elementen expliciet in het SEP op te nemen.

Informatie voor ECOS-erkenning

De eenheid die wordt beoordeeld in een SEP-beoordeling is niet noodzakelijkerwijs de gehele onderzoekschool. De werkgroep gaat er van uit dat in de beoordelingen van de afzonderlijke onderdelen van een landelijke onderzoekschool ook de bredere context van de onderzoekschool wordt meegenomen. Indien dit expliciet wordt gevraagd aan de beoordelingscommissies, acht de werkgroep het goed mogelijk om op basis van de afzonderlijke rapporten een goed beeld van een interuniversitaire onderzoekschool te schetsen.

De werkgroep stelt voor dat in die gevallen de volgende informatie bij een aanvraag voor ECOS-erkenning aangeleverd dient te worden:

- een korte notitie van de penvoerder of directeur van de onderzoekschool over de inrichting en werking van het samenwerkingsverband;
- de rapporten van de SEP-evaluatie(s) van de verschillende onderdelen/partners van de onderzoekschool;
- een verklaring van de besturen van de deelnemende universiteiten, waaruit blijkt dat zij de intentie hebben de samenwerking in de komende jaren voort te zetten.

Een ECOS-erkenning kan op deze wijze goed volgen na een (reeks van) SEP-evaluatie(s). Wanneer de verschillende onderdelen van de onderzoekschool in aparte visitaties worden beoordeeld, dan zouden deze visitaties wel binnen een zeker tijdsbestek op elkaar moeten volgen: een SEP-rapport kan tot drie jaar na beoordeling worden gebruikt voor een ECOS-erkenning. Hiertoe dienen de decanen van de betrokken faculteiten onderling afspraken te maken. Ook is het nodig dat in de aparte SEP-beoordelingen ruime aandacht besteed wordt aan het interuniversitaire verband waaraan de onderzoeksgroepen deelnemen.

Ook adviseert de werkgroep het ECOS-protocol aan te passen aan de huidige praktijk en onnodige obstakels in de procedure en criteria weg te nemen. Hierbij dienen de erkenningscriteria opnieuw te worden bezien in het licht van een betere balans van enerzijds het programmatische aspect en anderzijds de samenwerking t.b.v. de promotieopleidingen. Daarbij adviseert de werkgroep eveneens de formele vereisten, zoals de garantieverklaring, te herzien.

5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

De werkgroep concludeert en adviseert de volgende zaken:

Ten aanzien van interuniversitaire samenwerking:

- Interuniversitaire samenwerking is van belang voor het onderzoek in het algemeen en tevens voor de opleiding van promovendi. Daarin spelen vanuit het perspectief van de promovendus twee begrippen een belangrijke rol: kritische massa en kritische expertise.
- De werkgroep acht interuniversitaire samenwerking essentieel daar waar kritische massa of kritische expertise niet bereikt kunnen worden op lokaal niveau. Dit geldt met name voor relatief kleine onderzoeksgroepen per instelling in vooral de geesteswetenschappen en voor de inbedding van onderzoekers van interdisciplinaire onderzoeksinstituten in interuniversitaire disciplinaire verbanden.
- Onder de onderzoekers bestaat een groot draagvlak voor interuniversitaire samenwerking. Ook bij decanen en Colleges van Bestuur is veel steun en sympathie voor de praktische aspecten en voordelen van interuniversitaire samenwerking. Dit draagvlak leidt echter niet per se tot formele overeenkomsten bij de vormgeving van de onderzoekschool en de (her)erkenning daarvan.
- De werkgroep acht de zorg voor interuniversitaire samenwerking een verantwoordelijkheid van de gehele instelling. Met name daar waar problemen vanwege financiële schaarste zich concentreren binnen één of enkele faculteiten, adviseert de werkgroep dat de instelling als geheel zich deze problematiek aantrekt.
- De werkgroep constateert dat er problemen zijn rond de continuering van interuniversitaire samenwerking, waaronder problemen met betrekking tot onderzoekscholen. Deze problemen ontstaan vaak in financieel zwakke gebieden met een geringe kritische massa en vormen een reële bedreiging voor het voortbestaan van interuniversitaire onderzoekscholen. Dit betreft voornamelijk de geesteswetenschappen, maar ook in andere disciplines met weinig armslag en massa komen deze problemen voor.
- Interuniversitaire samenwerking is gebaat bij een vaste basis, met een duidelijk perspectief op ondersteuning voor enkele jaren. Daar waar deze financiële ondersteuning problematisch is, adviseert de werkgroep:
 - Neem onzekerheden over continuering van interuniversitaire samenwerking weg door het maken van onderlinge afspraken waarbij financiële garanties voor een aantal jaren worden gegeven.
 - Verdeel de kosten van de samenwerking evenwichtig, bijvoorbeeld door het invoeren van een contributie- c.q. lidmaatschapssysteem. Daarbij worden de kosten verdeeld naar rato van het aantal participerende promovendi of worden de vaste kosten verdeeld over de deelnemende instellingen.
 - Streef naar een evenwichtige verdeling van de penvoerderschappen.
- Vanwege de scherpe afwegingen die binnen universiteiten worden gemaakt, is het voor de samenwerkingsverbanden noodzakelijk om de meerwaarde van de samenwerking voor onderzoek en onderwijs goed duidelijk te maken.
- De werkgroep beveelt aan dat universiteiten zich inspannen om de organisatie en financiering van interuniversitaire samenwerking mogelijk te blijven maken. De werkgroep acht het onwenselijk dat voor het financiële probleem een oplossing, zoals een speciale regeling, buiten de universiteiten gezocht wordt. Wel illustreert deze problematiek duidelijk de

financiële schaarste in de geesteswetenschappen en het daardoor in de knel komen van een landelijk belang.

Ten aanzien van de organisatie en kwaliteit van de onderzoekersopleidingen

- Interuniversitaire onderzoekscholen en lokaal georganiseerde graduate school kennen voor een groot deel dezelfde doelen: het bieden van een omgeving aan promovendi, kwaliteitszorg van de promotieopleidingen, doelmatigheid in het aanbieden van cursussen en internationale profilering.
- Interuniversitaire onderzoekscholen zijn niet de enige vorm van interuniversitaire samenwerking. Zo bestaan er ook netwerken van onderzoekers en samenwerkingsverbanden van graduate schools of instituten die eveneens bijdragen aan de opleiding van onderzoekers.
- In een aantal situaties treedt spanning op tussen de inrichting van lokale graduate schools en de continuering van onderzoekscholen. Deze spanning is met name ongewenst als deze doorwerkt in de mogelijkheden voor het opleiden van promovendi. In een aantal gevallen betekent de inrichting van lokale graduate schools overigens ook een revitalisering van interuniversitaire samenwerking.
- De werkgroep is van mening dat lokale graduate schools en interuniversitaire onderzoekscholen zondermeer naast elkaar kunnen bestaan en elkaar in hun taken kunnen ondersteunen en versterken. Hiervan bestaan in de praktijk goede voorbeelden, maar het is niet vanzelfsprekend. De werkgroep acht het nodig dat instellingen hieraan aandacht besteden en spanning tussen beide organisaties daar waar deze voorkomt wegnemen. Dit geldt in het bijzonder voor die situaties waarbij die spanning doorwerkt in de opleiding van onderzoekers.
- Met de opname van de promotieopleidingen in het SEP en het groeiend aantal alternatieven voor de onderzoekschool als dé organisatie van interuniversitaire samenwerking, signaleert de werkgroep dat we ons in een transitiefase bevinden. Het is te verwachten dat het aantal onderzoekscholen en daarmee ook het aantal (her)erkenningaanvragen niet zal toenemen in de nabije toekomst. De organisatievorm van de onderzoekschool zal voor een aantal samenwerkingsverbanden evenwel onverminderd relevant blijven.
- Erkenning door de ECOS heeft voor een aanzienlijk aantal onderzoekscholen nog altijd duidelijk meerwaarde. De ECOS-erkenningsprocedure kent echter een aantal onnodige obstakels: zij sluit niet altijd even goed aan bij de huidige praktijk en stelt onnodige formele eisen. De werkgroep adviseert om deze obstakels in de procedure en criteria weg te nemen en de erkenningscriteria en de formele vereisten, zoals de garantieverklaring, opnieuw te bezien.
- De beoordelingslast van onderzoekers is hoog. De werkgroep acht het noodzakelijk om de beoordelingslast van onderzoeksgroepen zoveel mogelijk te beperken. In het kader van een soepele aansluiting van ECOS en SEP-evaluaties adviseert de werkgroep de criteria van het SEP en de ECOS op elkaar af te stemmen en een 'lichte' ECOS-procedure in te richten op basis van de resultaten van een SEP-evaluatie. Voorwaarde daarvoor is dat in de aparte SEP-beoordelingen ruime aandacht besteed wordt aan het interuniversitaire verband waaraan de onderzoeksgroepen deelnemen.

BIJLAGE I SAMENSTELLING WERKGROEP

De Tripartiete Werkgroep Onderzoekersopleidingen bestaat uit:

Prof.dr. P.C. van der Vliet (voorzitter)
Emeritus Universiteit Utrecht, fysiologische chemie

Prof. dr. ir. J. T. Fokkema
Rector Magnificus Technische Universiteit Delft, toegepaste geofysica en petrofysica

Prof. dr. W.J.M. van Genugten
Universiteit van Tilburg, volkenrecht

Prof.dr. J. Gierveld
Emeritus Vrije Universiteit, sociale wetenschappen

Prof.dr.mr. P.F. van der Heijden
Voorzitter en Rector Magnificus Universiteit Leiden, internationaal arbeidsrecht

Prof. dr. M. de Visser
Universiteit van Amsterdam en Amsterdam Medisch Centrum, neuromusculaire ziekten

Drs. R.H. Westenbrink (secretaris)
Vereniging van Universiteiten

Aan het advies hebben daarnaast Jacco van den Heuvel (KNAW), Nick den Hollander (NWO) en Frans Los (Universiteit Leiden) een belangrijke bijdrage geleverd.

BIJLAGE II GERAADPLEEGDE BRONNEN

Brief KNAW aan minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap inzake Advies onderzoekersopleidingen d.d. 3 september 2008

Brief minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan Promovendi Netwerk Nederland (PNN) inzake Landelijke Onderzoekscholen d.d. 10 juni 2009

‘Duurzame Geesteswetenschappen. Rapport van de commissie Nationaal Plan Toekomst Geesteswetenschappen’. (Amsterdam 2008)

Koninklijke Akademie van Wetenschappen (KNAW), *‘Erkenning Onderzoekscholen’*. (Amsterdam 2005)

Nederlands Observatorium van Wetenschap en Technologie (NOWT), *‘Wetenschaps- en Technologie-indicatoren 2008’*. (OCW 2008)

Rinnooy Kan, A.H.G. Adviescommissie Onderzoekscholen, *‘Vorming in Vorsen: van student tot zelfstandig onderzoeker’*. (Den Haag 1990)

SODOLA notitie *‘De toekomst van onderzoekscholen in het Nederlandse onderzoekslandschap’*. (2009)

Vereniging van Universiteit (VSNU), *‘Hora est. Vernieuwing van het Nederlandse Promotiestelsel’*. (Den Haag 2004)

Informatie over inrichting van graduate schools en onderzoekscholen, zoals de notities aangaande de

- Utrecht University Graduate school of Humanities
- Utrecht University Graduate school of Social and Behavioural Sciences
- N.W. Posthumus Instituut
- ICS